

Monika Krzempek

Specyfika nauczania języka polskiego w Czechach : typologia błędów językowych popełnianych przez studentów (poziom zaawansowany)

Cieszyński Almanach Pedagogiczny 3, 150-163

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Monika Krzemppek

Specyfika nauczania języka polskiego w Czechach – typologia błędów językowych popętnianych przez studentów (poziom zaawansowany)

Nauczanie języka polskiego w Czechach – formy i rodzaje kształcenia

Nauczanie języka polskiego w Czechach ma bardzo długą tradycję. Zainteresowani już od prawie 100 lat mają możliwość podjęcia studiów polonistycznych na czeskich uczelniach wyższych – polonistyka na Uniwersytecie im. Karola w Pradze obchodziła w zeszłym roku 90-lecie, a lektorat języka polskiego na Uniwersytecie im. T.G. Masaryka w Brnie też ma już 90 lat. Obecnie studia polonistyczne, które najczęściej są organizowane w ramach miejscowych slawistik, można także podjąć na Uniwersytecie w Hradcu Králové, na Uniwersytecie im. F. Palackiego w Ołomuńcu, na Uniwersytecie Ostrawskim i na Uniwersytecie Pardubice. Kursy języka polskiego oraz zajęcia z historii i literatury polskiej oferują również Uniwersytet Śląski w Opawie oraz Uniwersytet w Uściu nad Łabą.

Programy nauczania i specyfika poszczególnych kierunków i dostępnych specjalizacji znacznie się różnią. Języka polskiego można uczyć się w ramach tzw. studiów polonistycznych, środkowoeuropejskich, przekładowych (przykładowe nazwy kierunków: Filologia polska; Język polski i literatura; Język polski ze specjalizacją w dziedzinie działalności gospodarczej, usług i ruchu turystycznego; Nauczanie języka polskiego i literatury w szkołach średnich). Istnieje możliwość podjęcia studiów na wszystkich etapach kształcenia – studiach licencjackich, magisterskich oraz doktoranckich. Warto zauważyć, że w ostatnim 10-leciu można zaobserwować tendencję do odchodzenia od *stricte* filologicznego nastawienia studiów – stopniowo przekształcają się one w kierunki polonoznawcze, co stanowi reakcję na zapotrzebowanie rynku i fakt, iż studenci zainteresowani są jak najszybszym wykorzystaniem zdobytej wiedzy w praktyce. Studia te zorientowane są nie tyle na poszerzanie horyzontów, ile raczej na zdobywanie umiejętności zawodowych. Coraz większy nacisk zaczyna się kłaść na solidne nauczanie języka polskiego jako obcego w konfrontacji z językiem macierzystym, które jest

wzbogacone o kursy z zakresu literatury polskiej, historii Polski, polskiego filmu oraz wiele zajęć z przekładu oraz tłumaczenia ustnego.

Warto wspomnieć, że studia na wydziałach filologicznych są najczęściej studiami dwukierunkowymi, realizowanymi równorzędnie przez dwie katedry lub dwa instytuty. Łączone są często dwa języki obce, język ojczysty z językiem obcym, są także kombinacje języków z np. estetyką, filozofią, dziennikarstwem. Siatka zajęć studenta takich studiów jest odpowiednio przystosowana do łączenia obowiązków na dwóch kierunkach, a kończący je jest absolwentem np. dwóch filologii. Dostępne są także studia jednokierunkowe, jednakże cieszą się one mniejszą popularnością. Na wielu uniwersytetach studenci innych kierunków mają także możliwość wyboru języka polskiego jako zajęć lektoratowych (uczelnie oferują od 2 do 6 semestrów nauki w zależności od zainteresowania i zapotrzebowania).

Oprócz zajęć prowadzonych przez uniwersytety języka polskiego można uczyć się na różnorodnych kursach oferowanych przez Instytut Polski, szkoły językowe, a także liczne prywatne firmy. W szkołach podstawowych i średnich właściwie nie ma możliwości nauki języka polskiego. Wyjątek stanowią placówki na terenach pogranicza polsko-czeskiego (na Śląsku czy na północy Moraw), gdzie działają szkoły podstawowe i średnie z polskim językiem nauczania, w których można zdawać polską maturę (na Zaolziu przykładowo Gimnazjum z Polskim Językiem Nauczania w Czeskim Cieszynie, Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego z siedzibami w Orłowej i w Karwinie).

Generalnie można powiedzieć, że nauczanie języka polskiego w Czechach nie jest zbyt popularne, chociaż ta tendencja w ostatnich latach stopniowo ulega zmianom. Niewątpliwie przyczyniło się do tego wejście obu krajów do Unii Europejskiej i otwarcie granic, a także wynikająca z tego ożywiona współpraca gospodarcza i znaczne nasilenie się kontaktów handlowych. Język polski staje się językiem coraz bardziej atrakcyjnym ze względu na częste kontakty z Polakami i dostępność bliskiego rynku zbytu różnych towarów i usług. Znaczny wzrost chętnych do uczenia się tego języka można zauważyć przede wszystkim w firmach, stosunkowo dużym zainteresowaniem cieszą się także zajęcia lektoratowe dla studentów – niepolonistów. Kierunki polonistyczne od wielu lat traktuje się jako tzw. małe filologie, z niewielkim naborem studentów (średnio 15–20 osób na I roku). Liczba ta w porównaniu z liczbą studentów na kierunkach prowadzonych przez inne katedry jest stosunkowo mała (różni się także na poszczególnych uniwersytetach), jednak nie można powiedzieć, że mamy do czynienia z brakiem zainteresowania tymi studiami.

Specyfika nauczania języka polskiego czeskich studentów

Nauczanie języka polskiego w grupach słowiańskich znacznie różni się od nauczania osób narodowości mówiących językami pochodzącymi z odmiennych rodzin językowych. Język polski wspólnie z czeskim, słowackim, górnołużyckim i dolnołużyckim tworzy zachodniosłowiańską grupę językową. Ta bliskość i pokrewieństwo mają ogromny wpływ na szybkość przyswajania języka polskiego przez Czechów. Na początkowym etapie nauki istniejące podobieństwa bardzo pomagają uczącym się w opanowaniu nowego języka – Czesi znacznie szybciej uczą się poprawnej wymowy polskich głosek i podstawowych zasad gramatycznych. Łatwiej niż innym narodowościom przychodzi im zrozumienie kategorii aspektu, trybów czasownika, stopniowania przymiotników i przysłówków, wzorców deklinacyjnych i koniugacyjnych, a także wielu innych zjawisk i procesów gramatycznych ze względu na to, że występują one także w języku czeskim. Proces wprowadzania tych zagadnień na zajęciach i ich utrwalania zajmuje dużo mniej czasu niż w przypadku grup narodowości posługujących się językami pochodzącymi z odmiennych rodzin językowych.

Czech uczący się języka polskiego ma znaczną przewagę nad studentami z innych krajów także ze względu na znajomość leksyki. Nawet jeśli nie umie on sprecyzować znaczenia pojedynczego słowa, w określonym kontekście jest w stanie intuicyjnie zrozumieć sens wypowiedzi. Sprawia to, że pasywne sprawności językowe (rozumienie ze słuchu i rozumienie tekstu pisanego) są u czeskich studentów na znacznie wyższym poziomie niż przykładowo umiejętność pisania czy mówienia związane z koniecznością tworzenia własnych samodzielnych wypowiedzi. Zachodzące na początkowym etapie nauki pozytywne interferencje obecne są także później – pomagają w zrozumieniu trudniejszych tekstów mówionych i pisanych, znacznej części frazeologii i powodują, że po kilku latach nauki uczący się są w stanie opanować język polski na poziomie C2.

W osiągnięciu biegłości językowej równej niemalże znajomości języka właściwej Polakom pomagają czeskim studentom wyjazdy do Polski. Mogą oni w ramach programów Erasmus, SAIA czy CEEPUS wyjechać na staże, letnie szkoły czy podjąć naukę na polskich uczelniach. Możliwości wyjazdów częstokroć połączonych ze wsparciem finansowym jest wiele. Lektorzy języka polskiego i pracownicy dydaktyczni kierunków polonistycznych zachęcają do wzięcia w nich udziału, prezentując ich liczne zalety, co sprawia, że większość osób kończących studia była na takim zagranicznym pobycie przynajmniej raz. Ich znaczenia i wpływu na szybkość nauki języka polskiego nie sposób przecenić. Student, przyswajając obcy język w środowisku naturalnym, znacznie szybciej się go uczy. Tego rodzaju wyjazdy wykorzystywane są także do zbierania materiałów potrzebnych do napisania pracy licencjackiej czy magisterskiej. Nauczyciel, oprócz prowadzenia zajęć i namawiania do wyjazdów, może na różne sposoby

motywować studentów do nauki języka polskiego i go promować – na wielu uniwersytetach organizowane są wycieczki do Polski i różnorodne imprezy polonistyczne (spotkania bożonarodzeniowe, andrzejki, działalność rozmaitych klubów przyjaciół kina polskiego, polskiej literatury i kultury).

W większości przypadków lektor prowadzący zajęcia z języka polskiego ma pozostawioną pełną swobodę w wyborze podręcznika i innych materiałów dydaktycznych. Obecnie na polskim rynku wydawniczym znaleźć można tylko dwa podręczniki przeznaczone do nauczania języka polskiego Czechów. Autorkami obu są Kateřina Pösingerová i Anna Seretny (*Czy Czechów jest trzech? Učebnice polského jazyka pro Čechy*¹ i *Coraz bliżej Polski*²). Publikacje te mogą być z powodzeniem wykorzystywane w samodzielnej nauce języka polskiego, jednak nie nadają się one jako podręczniki kursowe. Być może istnieją także inne publikacje służące do nauczania polskiego, które powstały w środowisku czeskim, jednakże wśród polskich lektorów nie są one znane z tego względu, że są bardzo trudno dostępne.

Na początkowym etapie nauki zwykle używa się publikacji z serii *Hurra!!! Po polsku* oraz *Polski, krok po kroku*, które jednakże ze względu na charakter pracy w środowisku zachodniosłowiańskim muszą być uzupełniane o dodatkowe materiały (przede wszystkim leksykalne). Lektor prowadzący grupy na poziomie średniozaawansowanym ma nieco łatwiejsze zadanie – istnieje szeroki wachlarz publikacji przeznaczonych do kształcenia na poziomach B1 i B2. Trudności pojawiają się jednakże w przypadku przygotowania lekcji dla studentów zaawansowanych (na poziomach C1–C2). Na rynku dostępnych jest niewiele podręczników, które można wykorzystać, a te, które istnieją, ukierunkowane są przede wszystkim na kształcenie poszczególnych sprawności. Oczywiście, można włączyć także materiały i ćwiczenia pochodzące z poradników przeznaczonych dla polskich odbiorców. Różnorodne zestawy ćwiczeń leksykalno-stylistycznych, gramatycznych i poprawnościowych mogą stanowić cenne uzupełnienie lekcji, jednakże lektor ma przed sobą trudne zadanie, jak przygotować zajęcia w taki sposób, aby rozwijały one wszystkie sprawności – także mówienie, pisanie i rozumienie tekstów.

Warto wspomnieć, że w początkowym etapie nauki niewątpliwym problemem metodycznym jest fakt, że oprócz studentów rozpoczynających naukę języka polskiego od zera, co roku studia polonistyczne wybiera także spora grupa młodzieży pochodzącej z terenów przygranicznych (w szczególności z Zaolzia), która w różnym stopniu zetknęła się już z językiem polskim – część z nich ma maturę z języka polskiego i używa tego języka w domu. Ze względu na fakt, że osoby te przeważnie posługują się gwarową odmianą polszczyzny, konieczne jest zastosowanie zupełnie innych metod i strategii dydaktycznych niż w przypad-

¹ K. PÖSINGEROVÁ, A. SERETNY: *Czy Czechów jest trzech? Učebnice polského jazyka pro Čechy*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1993.

² K. PÖSINGEROVÁ, A. SERETNY: *Coraz bliżej Polski – učebnice polského jazyka pro Čechy*. Praha: Karolinum, 1997.

ku osób nieznających polskiego w ogóle. Studenci z pogranicza najczęściej mają znacznie rozwiniętą sprawność mówienia, jednakże problemy sprawia im pisanie dłuższych tekstów, dlatego nacisk kładziony jest na doskonalenie sprawności pisania i dążenie do zwiększenia poprawności językowej ich wypowiedzi przez eliminację powszechnych i utrwalonych już błędów.

Niezwykle przydatna podczas nauczania języka polskiego w Czechach jest podstawowa znajomość języka czeskiego, która pozwala lektorowi w pewnym stopniu przewidzieć, jakie problemy językowe pojawią się u studentów, a także pomaga lepiej zaplanować przebieg lekcji. Świadomość różnic i rozbieżności pomiędzy tymi językami umożliwia nauczycielowi skupienie się na zagadnieniach, które sprawiają trudności, pułapkach semantycznych, i pomaga ograniczyć zjawisko negatywnej interferencji, co tym samym przyspiesza proces nauczania. O podstawowych różnicach gramatycznych pomiędzy językami czeskim i polskim pisał Edvard Lotko³. Problematyką interferencji polsko-czeskiej zajmowała się Pösingerová. Dokonała ona szczegółowej analizy prac studentów praskiej polonistyki i zaproponowała klasyfikację transferów. Terminu „transfer” używa ona w odniesieniu do zjawiska polegającego na przenoszeniu dawno oswojonej wiedzy na wiedzę nowo przyswajaną. Wyróżnia dwa podstawowe typy: transfer pozytywny i negatywny. Ten pierwszy pomaga studentom podczas nabywania nowych informacji i sprawia, że czescy studenci w krótkim czasie potrafią pasywnie rozumieć język polski, drugi zaś powoduje trudności i prowadzi do powstawania różnorodnych błędów⁴.

Typologia błędów popełnianych przez czeskich studentów uczących się języka polskiego (poziom zaawansowany)

Problematyką związaną z popełnianiem błędów językowych zajmowało się dotychczas wielu badaczy. Pojęcie błędu w literaturze przedmiotu opisywano różnorodnie – jego zakres i definicja zmieniały się w ciągu dziejów kultury języka w Polsce. Halina Kurkowska np. za błąd uważała innowację funkcjonalnie nieuzasadnioną⁵, Andrzej Markowski zaś zdefiniował go jako nieświadome od-

³ Por. E. LOTKO: *Čeština a polština v překladatelské a tlumočnické praxi*. Profil, Ostrava 1986; IDEM: *Synchronní konfrontace češtiny a polštiny*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997.

⁴ K. PÖSINGEROVÁ: *Problematika negativních transferů při výuce polského jazyka v českém jazykovém prostředí*. Praga: Karolinum, 2001, s. 44.

⁵ H. KURKOWSKA: *Innowacja a błąd*. W: D. BUTTLER, H. KURKOWSKA, H. SATKIEWICZ: *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1973, s. 21.

stępstwo od obowiązującej w danym momencie normy językowej, nieuzasadnioną innowacją, która nie usprawnia porozumiewania się, nie wyraża nowych treści ani emocji, czyli nie tłumaczy się funkcjonalnie i zazwyczaj razi świadomych użytkowników języka⁶.

Pojęcie błędu językowego inaczej przedstawia się w glottodydaktyce. Norma językowa dla obcokrajowców jest nieco odmienna od normy językowej dla rodzimych użytkowników języka, dlatego pojęcia błędu językowego popełnianego przez rodzimego użytkownika języka nie można mechanicznie przenieść na pojęcie błędu popełnianego przez osobę, która tego języka się uczy⁷. Błędy cudzoziemców tylko częściowo pokrywają się z błędami rodzimych użytkowników języka. Luki w kompetencji językowej spowodowane zarówno niepełną znajomością systemu językowego, jak i reguł ograniczających powodują, że stanowią one zbiór daleko większy, a ich typy są dużo bardziej zróżnicowane⁸. W przypadku obcokrajowców bowiem błąd to odstępstwo nie tylko od normy językowej, lecz także od reguł przewidzianych przez system danego języka.

Ogólnie znane klasyfikacje błędów przedstawione zostały w *Wielkim słowniku poprawnej polszczyzny* PWN pod redakcją Andrzeja Markowskiego⁹. Podstawowy podział przebiega tam między błędami wewnątrz- i zewnątrzjęzykowymi; do błędów zewnątrzjęzykowych należą błędy ortograficzne i interpunkcyjne, błędy wewnątrzjęzykowe zaś dzielone są na systemowe (gramatyczne, leksykalne, fonetyczne) oraz stylistyczne, czyli błędy użycia. Choć klasyfikacja ta stosowana jest także często podczas budowania typologii błędów językowych popełnianych przez uczących się języków obcych, właściwie służą one do klasyfikacji błędów rodzimych użytkowników języka, co podkreślają m.in. Anna Dąbrowska i Małgorzata Pasięka¹⁰.

Autorki od wielu lat gromadzą korpus błędów popełnianych przez cudzoziemców w tekstach pisanych po polsku. Obejmuje on wykolejenia językowe osób średnio zaawansowanych i zaawansowanych. Na podstawie zebranego materiału badaczki zbudowały własną klasyfikację błędów. Zaproponowana przez nie typologia wynika z podejścia materiałowego, a nie teoretycznego, co wiąże się z rezygnacją z utworzenia modelu typologii i związanych z tym uproszczeń, umożliwia zaś uwzględnienie wielu zjawisk trudnych do jednoznacznego zakla-

⁶ A. MARKOWSKI: *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005, s. 55.

⁷ Zob. A. DĄBROWSKA, M. PASIEKA: *Nowa typologia błędów popełnianych przez cudzoziemców w języku polskim*. W: *Błąd językowy w perspektywie komunikacyjnej*. Red. M. KITA. Katowice: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych, 2008, s. 76–77.

⁸ A. DĄBROWSKA, M. PASIEKA: *Błędy językowe w tekstach pisanych przez cudzoziemców – wybrane problemy związane z klasyfikacją i oceną*. W: *Rozwijanie i testowanie biegłości w języku polskim jako obcym*. Red. A. SERETNY, E. LIPIŃSKA. Kraków: Universitas, 2008, s. 103.

⁹ A. MARKOWSKI: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny* PWN. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, s. 1553–1555.

¹⁰ A. DĄBROWSKA, M. PASIEKA: *Nowa typologia błędów...*, s. 76.

syfikowania. Autorki pomijają błędy zewnątrzjęzykowe (np. ortograficzne) oraz fonetyczne. Inaczej przebiega też granica między poszczególnymi kategoriami błędów, np. błędy słowotwórcze zaliczane są do morfologii, a nie do leksyki, frazeologia zaś, do której włączone są też syntagmy skonwencjonalizowane, stanowi oddzielną klasę¹¹.

Badaczki Dąbrowska i Pasięka w swej klasyfikacji wyróżniają 4 kategorie błędów. Pierwszą z nich obejmują tzw. błędy formy, czyli błędy wynikające z utworzenia nieprawidłowej postaci wyrazu lub grupy wyrazowej. Za nieprawidłową formę autorki uznają odstępstwo, w którym widać w izolacji (poza kontekstem), że jest to forma błędna. Dotyczy to przede wszystkim morfologii – zarówno fleksji, jak i słowotwórstwa. Do tej grupy zaliczają także formy złożone – np. formy strony biernej czy bezosobowe. Drugą kategorię stanowią tzw. błędy użycia, które widoczne są w konstrukcjach, a więc dopiero na poziomie składni. Dotyczą przede wszystkim związków rzędu i związków zgody, a także łączliwości leksykalnej. Kolejną dużą grupę błędów stanowią błędy leksykalne – nieprawidłowe użycia wyrazu ze względu na semantykę. W obręb leksyki wchodzi także syntagmy skonwencjonalizowane. Ostatnią wyodrębnioną grupę stanowią błędy tradycyjnie określane jako stylistyczne polegające np. na mieszaniu rejestrów, wielosłowiu czy stosowaniu konstrukcji pleonastycznych¹².

W celu wskazania typów błędów popełnianych przez czeskich studentów analizie poddano około 100 dłuższych prac pisemnych (150–250 słów) studentów ołomunieckiej polonistyki, którzy opanowali język polski na poziomie zaawansowanym (C1–C2). Część stanowiły osoby kończące studia polonistyczne (5 rok), a część osoby na niższych latach studiów, które najczęściej pochodziły z terenów przygranicznych (miały maturę z języka polskiego). Tematyka prac była różnorodna, miały one także różne formy (rozprawka, list, opowiadanie, esej). Analiza tekstów nie miała charakteru statystycznego, chodziło raczej o wskazanie rejonów czy obszarów języka, w których najczęściej pojawiały się problemy i w wyniku tego dochodziło do popełnienia różnego typu błędów. W dalszej części artykułu, wykorzystując typologię zaproponowaną przez Dąbrowską i Pasiękę, dokonam ich przeglądu.

1. Błędy formy

Analiza materiału pokazała, że błędy polegające na niepoprawnym tworzeniu form językowych nie były liczne – pojawiały się przede wszystkim w odmianie rzeczowników i czasowników; wystąpiły także błędy słowotwórcze:

a) odmiana form czasownika:

- błędne tworzenie form czasu teraźniejszego (*umią, włączają, trzymie, sportrzegnije, wstawam, potrafię, zemdle, oddziaływuje, wywoływa, oplakiwują, przekonywuje*);

¹¹ Ibidem, s. 77.

¹² Por. ibidem, s. 77–79.

- błędne formy czasu przeszłego (*woleł, chcieliśmy, powiedziała, strzeżyła, uspokoiła, trząsły, przyciągła, tnęła, zapoczęli, natknąłem, mnąłem*);
 - niepoprawnie utworzona strona bierna (*zostanie utniony, jest ukańczana*);
 - błędnie utworzone formy bezosobowe (*przestały się sprzedawać; wykorzystują się zupełnie inne przyprawy; za wszystko dała się kupić wódka*);
 - błędnie utworzony tryb przypuszczający (*zetliby*);
 - błędne tworzenie bezokoliczników (*tnąc, znaleźć*)¹³;
- b) deklinacja rzeczownika, liczebnika i zaimka:
- wybór niewłaściwej końcówki fleksyjnej (*dwa żebry, bratowi, wszyscy faniowie, przestępcowi, ziemianinów, czarodzieji, turnieja, ludziami, o psu, festiwalów, kochancy, trzemi*);
 - błędne alternacje tematyczne (*świństew, wiarze, nieswa, zwierzętem*);
- c) błędy słowotwórcze:
- tworzenie rzeczowników (*hazarder, konsumacja, dramatyk, okrutność, przegra, oświeżenie, zlegalizowanie, szarnięcie, tłukot, skrywka, napadnienie, blokacja, ponauczenie, rozgłośnik, charyzmat*);
 - słowotwórstwo czasownika i imiesłowów (*usiedliły, rozgorzczyła, uhamuje, zbogatać, odnauczyć, naśpiewał, zapodobał się, wystudowała, zaszukał, oduzależnić, zapoczęli, hazardować, przygotowujący, podsumowujący, uozdobione, dzianych się*);
 - słowotwórstwo przymiotnika (*niehumanny, depresywny, niewyleczalna, niekorektne, komisjonalny*).

2. Błędy użycia

W zebranych materiale można wyróżnić kilka grup błędów:

- a) brak zgody w grupie imiennej (*kilka dzieci; wiele mieszkańców; w tajnym protokołu; ze strony dużego kolosea; w niejednym uczniowi*);
- b) niepoprawne użycie zaimka *się* (*człowiek podczas życia napotyka się z różnymi formami egzaminów; natknąłem na nią; nie pamiętamy sobie czego robiliśmy, kiedy byliśmy mali; by nigdy nie napotkać się na drodze z pijanym; mogą ze sobą komunikować*);
- c) błędy w orzeczeniu imiennym (*jestem taki typ człowieka*);
- d) błędy negacji (*nie odnaleziono testament; nie zwracałam uwagę; nie zabija strzygę; ranę nie wydezynfekował; tę raczej nie odwiedzam; często budzę się nie zbyt w dobrym nastroju; czasami jest to już do nie wytrzymania*);
- e) anakolut – naruszenie związków składniowych (*w każdym oglądając film, pewnie wiruje rytm piosenek*);
- f) zaburzenia szyku wyrazów w wypowiedzeniu (*pomogli odzyskać jej przytomność; są dwie trzecie Czechów za wybudowaniem ścian oddzielających pałacach*)

¹³ Warto zwrócić uwagę na to, że w klasyfikacji autorek ta grupa wyrażen się nie pojawia, por. *ibidem*, s. 79–83.

- od nie palących; król potrzebował pomocy przy uratowaniu księżniczki Fiony z paszczy groźnego smoka, którą miał w zamiarze poślubić);*
- g) naruszenie zasad rekcji poszczególnych składników wypowiedzenia:
- błędy rekcji czasownika (*aby człowiek uniknął chorobom chronicznym; spędzałem wolny czas oglądaniem telewizji; na to się szybko zapomina; tęskniącą po nowych odkryciach; stęskniłabym się do niego; zapomniałabym na najlepszego kolegę; można dowiedzieć się coś nowego; wymagają opiekę; rządzą śmierć; kiedy nadużywamy jakąs substancję; poszukał wady i zalety; zagrozić życie; uśmiechać się na siostrę; unikał zbyt dużym konfliktom; wydobył swego miecza; używając Internet; jego ciało się na to już przyzwyczaiło; tłumaczenia dzieł do języka polskiego; zaatakowałyby na nas; kuzyn bawił się z klockami; miałbym w zamiaru);*
 - błędy rekcji rzeczownika (*zezwolenie do wojny; w celu odzyskania adresu na Babę Jagę; dochodzi do pozwolenia czegoś nowego; prawo na eutanazję; nominacja na Oskara; film pod reżyserią; opinie na ten film);*
 - błędy rekcji przyimka (*katolicy są przeciw ułatwiania śmierci; to wszystko odbija się w mym snu; umiera przy porodzie; urosły jej szpiczaste zęby podobne do kieł; sięga po narkotykach twardych; byłem ubrany w jakimś skafandrze);*
 - błędy rekcji liczebnika (*większości ludziom; w większości krajach Europy; w większości wypadkach);*
- h) błędne użycie bezokolicznika (*ludzie podejmują eutanazję w celu uniknąć cierpieniom; nie powiodło się wiedźminowi wykonać zadanie; trudnym egzaminem było dla mnie nauczenie się jazdy na rowerze i przekonać o tym tatę; posiadają umiejętność kontrolować samego siebie);*
- i) błędne zamienne użycie formy liczby pojedynczej i liczby mnogiej różnych części zdania (*takie postępowanie ponosi ze sobą duże ryzyka);*
- j) błędy w użyciu nazw własnych (*szczyt nazywany Boginia Tyrkisu; informacje o Karlu Hynku Machowi; w Zakopanym; przygód o Szejkwowi).*

3. Błędy leksykalne¹⁴

Błędy leksykalne występowały bardzo często. Do najczęstszych należały:

- a) błędy leksykalne czasownika
- błędnie użyte czasowniki pochodzące od tej samej podstawy słowotwórczej (*przekonałam swój paniczny strach; dzięki poniesieniu sukcesu; człowiek musi nieść następstwa; żeby sobie zgotować śniadanie; egzamin dopadł fatalnie; nie chciałabym nieść tak dużo odpowiedzialności; niosą konsekwencje swego wyboru; człowiek odrasta; grupa muzyczna naśpiewała piosenkę; przy-*

¹⁴ Nie zawsze możliwe jest w praktyce przeprowadzenie wyraźnej granicy między błędami *stricto* leksykalnymi a błędami leksykalno-stylistycznymi i stylistycznymi. W glottodydaktyce problemy te jeszcze bardziej się komplikują. Trudne bywa rozgraniczenie błędów leksykalnych i składniowych, a nawet leksykalnych i gramatycznych.

puszczam również do swego jadłospisu kulturę innych krajów; oddychać dym nikotynowy; dzieci takie powietrze muszą oddychać);

- nieuzasadnione cytaty z języka czeskiego (*rekord nie został zdołany; smerfy nie piją za dużo alkoholu, ale i tak czasami dają sobie niebieskiego drinka; wiedźmin ulega do grobowca strzygi; ludzie zawód ten odsądzali; ona legła na jeża morskiego; ubliża jej srebro*);
 - zamienne użycie elementów mających wspólną dominantę semantyczną (*badania stwierdziły; nie zawsze zdołam danego snu zapamiętać; w krótkim czasie zrywa się pojedynki; na stół nakrywają tradycyjne włoskie dania; hazard jest mu w stanie zdegradować całe życie*);
- b) błędy leksykalne rzeczownika:
- zamienne użycie słów mających odmienne dominanty semantyczne (*jej imię to Klara Polackova; uspokajanie potrzeb; nie byłabym zdolna spełnić ich požądania; z odbiciem północy; miałam problem z porozumieniem tekstu; tłukot bębnow i szelest zgrzytających broni; wypowiedź na pytanie; wpadałem w nawalę śmiechu; mogłoby mieć pozytywne odzwierciedlenie na czeską gospodarkę; różne obiekty w snach są fragmentami osobistości; wręczyliby nam ocenienie – zasłużyć na ocenienie*);
 - nieuzasadnione cytaty z języka czeskiego (*osoby w komacie cierpiące boleścią ponad siły; podczas konania konferencji; może dojść do zgorzeń wzroku; liczne stanki z skórkami; z tego wynika ponauczenie dla wszystkich dzieci*);
- c) błędy leksykalne przymiotnika:
- zamienne użycie elementów mających wspólną dominantę semantyczną (*miałabym beztrioskie, przygodowe życie; zrobiłabym wiele fotografii, które przypominałyby mi najwyraźniej Polskę; nie byli dla Geralta równocennymi przeciwnikami; od lat dziecięcych; nie powinno być palenie pozwolone; znajdujemy się na jednej z przednich pozycji w Europie; wiedźmin odzyskał swoją ślubowaną nagrodę; programy kulinarne*);
 - zamienne użycie elementów mających odmienne dominanty semantyczne (*pada krzywe świadectwo; książka tak utytuowana; wszystko idzie zgrabnie; nie można zapomnieć na olej oliwkowy i na samotne oliwki; to przeszkadza ostatnim ludziom czekającym na pociąg; powieść jest bardzo wchłaniająca; alkoholik jest raczej człowiekiem podrażnionym*);
 - cytaty z języka czeskiego (*są oni przytomni na Internecie*);
- d) błędne użycie przyimka (*zdałem na pierwszy raz; sukcesów w egzaminie; po sukcesie przy maturze; wiele lat grał za czeską reprezentację; zapamiętam tego do przyszłości; walka za zniesienie kary śmierci; między pierwszymi, którzy zapoczątkowali ten sposób ułatwiania śmierci byli Grecy; budzę się wśród koszmaru; w środku tej łąki stało ogromne drzewo; człowiek u uprawiania hazardu; najwięcej przeciwników jest pomiędzy kobietami; między narkotyki miękkie zaliczamy; myślałem tylko na jedno; klawiatura w wielkości olbrzyma; nie mają potrzeb do podróżowania; dzięki godzinom spędzonym u komputera*);

- e) błędne użycie spójnika (*ponieważ mój ogród byłby duży, toteż znalazłbym miejsce na boisko; ponieważ ojciec miał wypadek zatem rodzina podjęła decyzję; myślę ale, że dla mnie; wahałabym się, jeśli zostać pszczołką Mają albo nie; dopóty nie byłoby zimno, dopóki robiłabym sobie pikniki; ja ale nie potrafię zrozumieć; kiedy jest ale ktoś niepełnosprawny; nie mogę powiedzieć, czy moje sny są kolorowe albo czarno-białe; nie miałabym pewności, jeśli nie jestem zagrożona*);
- f) błędy frazeologiczne:
- kontaminacja związków frazeologicznych (*nazwa kraju nasuwa mi do głowy trzy wyrazy*);
 - naruszenie związku frazeologicznego (*w pocie ciała; tyle co brudu za uszami; sam jak palec u nogi; duże monstrum niszczące co stało mu w drodze; bohater z dużym B; aż wciskał łzy w oczy; czy pozwolimy Internetowi, żeby nas wchłonął kompletnie w swoje szpony; kiedy mnie zaprosili do klasy maturalnej podłamywały mi się nogi; sam jak oczy w głowie; łysy jak dupa; podążał w jego śladach; zaraza szerząca się z prędkością wiatru; te cztery lata uciekły jak woda*);
 - błędne użycie frazeologizmu (*moje oczy obserwowały go jak jeden mąż; miałbyś z życia tylko cztery deski; gdy podchodził do mnie pomyślałem, że chce zagrać ze mną na cztery ręce*);
 - syntagmy skonwencjonalizowane (*jest na codziennym porządku; on w pierwszej kolej; ona ma pójść za mąż; wywieranie presji na pacjencie; strzyga bez wątpień przedstawiała*).

4. Błędy stylistyczne

Oddzielną grupę stanowią błędy tradycyjnie określane jako stylistyczne. Do najczęstszych należą przypadki, w których dochodzi do pomieszania rejestrów – załamania stylu (*lekarze tego mogą także znieużyć i ładować sobie kapsy sporymi kopertami od dziedziców zmarłego ze słowami „pomagajmy z bogatną bogatym”;* *pozabijała na kogo wpadła; zatrzymuje się w karczmie za celem zakwaterowania; szasnęła go szponami; złe czary, które usiedliły się w niebogim dziecku; niebezpieczeństwo zostania pożartym własną córką; jestem na świecie jakiś ten rok; wyki-chałem się na to*). Występują także błędy polegające na stosowaniu konstrukcji pleonastycznych – wielosłowie (*nie każdego stać na to finansowo; walczyć o lepszy dobrobyt; w przebiegu trwania były przedstawione referaty*).

Podsumowanie i wnioski

Analiza prac pisemnych czeskich studentów pozwoliła na wskazanie rysujących się tendencji w popełnianiu błędów i wyróżnienie obszarów, gdzie dochodzi

najczęściej do naruszenia zasad poprawności językowej. Przytoczone wykolejenia nie wyczerpują wszystkich możliwych sytuacji, w których może dojść czy dochodzi do popełnienia błędu, stanowią one jedynie ilustrację pewnych charakterystycznych procesów.

Jak można się było spodziewać, studenci na tym poziomie zaawansowania nie mają już większych problemów ze znajomością reguł gramatycznych języka polskiego i stosunkowo sprawnie posługują się tworzywem językowym – trudności pojawiały się w przypadku form nieregularnych, o nietypowej odmianie. Znacznie częściej niż błędy formy występowały błędy użycia i błędy leksykalne. Warto zwrócić uwagę na to, że opanowanie słownictwa jest znacznie trudniejsze od opanowania gramatyki, gdyż system leksykalny w porównaniu z systemem gramatycznym jest o wiele mniej ustabilizowany i regularny. Opanowanie zaś norm stylistycznych wymaga od uczącego się nie tylko wysiłku intelektualnego, lecz także intuicji językowej. Reguł doboru środków leksykalno-stylistycznych nie da się opisać tak przejrzyście i precyzyjnie, jak można opisać reguły doboru form gramatycznych (paradygmaty leksykalno-semantyczne są o wiele bardziej rozmyte niż regularne i prawie bezwyjątkowe paradygmaty gramatyczne).

Choć niektórzy badacze twierdzą, że bardzo trudno ustalić przyczyny popełniania błędów językowych, można sądzić, że znaczna liczba przytoczonych wykolejeń wynikała najprawdopodobniej z interferencji. Transfer negatywny, czyli sytuacja, kiedy to następuje przeniesienie nawyków nabytych podczas opanowywania danego materiału na inny, utrudnia uczenie się i jest przyczyną powstawania wielu błędnych form. Zderzenie dwu systemów staje się powodem licznych międzyjęzykowych interferencji. Ich rezultatem na płaszczyźnie tekstu pisanego i mówionego są m.in. błędy gramatyczne, leksykalne i stylistyczne. Na nieprawidłowe tworzenie form mogą mieć wpływ czeskie wzorce odmiany (*wstawam, potrafię, woleł*), mechanizmy tworzenia słów pochodnych w języku czeskim (*hazarder, konsumacja, przegra, odnauczyć, wystudiowała, naśpiewał, niehumanny, niekorektny, komisjonalny*), nałożenie się struktur składniowych charakterystycznych dla języka czeskiego na struktury, jakie cechują język polski (np. negacja z biernikiem, odmienna rekcja czasowników, rzeczowników i przyimków), a także podobieństwo brzmieniowe wyrazów, mających odmienne znaczenia, które powoduje liczne błędy leksykalno-stylistyczne (*konanie, przekonać, dopadł, odrasta, imię, porozumienie*). Innymi przyczynami popełnionych błędów mogła być także nieznamość czy raczej niewystarczająca, niepełna znajomość zasad poprawnościowych zarówno w języku rodzimym, jak i polskim; mogły one być także skutkiem braku kompetencji w zakresie opanowania form gramatycznych czy też wynikiem nieuważności bądź roztargnienia. Na poziomie gramatycznym błędy w zasadzie nie zagrażają skutecznemu przebiegowi komunikacji, jednakże na płaszczyźnie leksykalnej mogą prowadzić do wielu nieporozumień i niepowodzeń komunikacyjnych – są elementami, których należy się wystrzeżać. Uświadamianie różnic między językiem polskim i czeskim, a także różnorodne

ćwiczenia gramatyczne, leksykalne i stylistyczne mogą pomóc czeskim studentom w eliminowaniu błędów i tworzeniu poprawnych pod względem językowym wypowiedzi w języku polskim.

Wykorzystując podział Dąbrowskiej i Pasieki, wskazałam charakterystyczne rejonu popełniania błędów. Analiza ta może pomóc przyszłemu lektorowi czy nauczycielowi języka polskiego w Czechach w lepszym dostosowaniu procesu dydaktycznego i zorganizowaniu pracy na lekcji – uwypukla ona zagadnienia językowe, które powinny być ćwiczone na zajęciach ze studentami zaawansowanymi. Zdaję sobie sprawę z tego, że materiał poddany analizie nie był zbyt obszerny i istnieje potrzeba prowadzenia dalszych badań, zwłaszcza z uwzględnieniem danych statystycznych. Jednakże ze względu na to, że nie dotarłam do żadnych prac zawierających charakterystykę błędów czeskich studentów na poziomie zaawansowanym, zdecydowałam się opisać wyniki analiz, do których doszłam, pracując 4 lata jako lektor na ołomunieckiej polonistyce.

Monika Krzempek

Specificity of the teaching of the Polish language in the Czech Republic:
typology of language errors committed by (advanced) students

Summary

The teaching of the Polish language in the Czech Republic has a very long tradition. Those interested have had the opportunity to pursue Polish studies at Czech universities for nearly a hundred years (at Charles University in Prague, at Masaryk University in Brno, in Hradec Králové, at Palacký University in Olomouc, in Ostrava, Pardubice and Ústí nad Labem).

The Polish language can be studied as part of the so called Polish studies, Middle European studies or translation studies at different levels, including undergraduate BA and MA studies, and postgraduate Ph.D. studies. Based on the analysis of texts written by students, the author points to the most common errors in language learning, including errors of form, usage, lexical and stylistic. Raising students' awareness of the differences between the Polish and Czech languages combined with diverse grammatical, lexical and stylistic exercises can help Czech students eliminate errors and produce linguistically correct utterances in the Polish language.

Key words: Errors of form, usage errors, lexical errors, stylistic errors, raising awareness of lexical differences

Monika Krzempek

Die Spezifität des Polnischunterrichts in Tschechien –
Typologie der von den fortgeschrittenen Studenten begangenen Sprachfehler

Zusammenfassung

Der Polnischunterricht in Tschechien hat eine sehr lange Tradition. Die Adepten haben schon seit beinahe hundert Jahren die Möglichkeit, an tschechischen Hochschulen zu studieren (an den Universitäten: Karls-Universität Prag, Masaryk-Universität in Brünn, in Hradec Králové, in Ostrava, Pardubice, Aussieg an der Elbe (Ústi nad Labem) und F.Palacki-Universität in Olmütz.

Die polnische Sprache kann während des sog. polonistischen, mitteleuropäischen oder übersetzerischen Studiums im Rahmen des Bachelorstudiengänge, des Magisterstudiums und Promotionsstudiums gelernt werden. Anhand der von den Studenten geschaffenen Texte deckt die Verfasserin die meisten von ihnen begangenen Sprachfehler auf: falsche Form, falschen Gebrauch, lexikalische und stilistische Fehler. Man kann den tschechischen Studenten helfen, die Fehler zu beseitigen und korrekte sprachliche Aussagen zu bilden, indem man ihnen die Unterschiede zwischen dem Polnischen und Tschechischen verdeutlicht und verschiedenerlei grammatische, lexikalische und stilistische Übungen zur Verfügung stellt.

Schlüsselwörter: Formfehler, lexikalische Fehler, stilistische Fehler, Aufklärung über lexikalische Unterschiede